

Területfejlesztés Magyarországon 1990-2004

Regionális politika

7. előadás

Dr. Rechnitzer János

egyetemi tanár

Dr. Rechnitzer János

A területi folyamatokra ható tényezők az átmenetben

- egy pont gazdaság helyett térgazdaság; árak, bérek, termelés költségei térben megosztva és elkülönülten jelentkeznek,
- területi erőforrások megjelenése; gazdasági kapcsolatok, együttműködések, adottságok és értékek,
- szereplők körének radikális kibővülése; néhány tíz szereplő helyett százak akarata, elvárásai, döntései jelennek meg, új vállalkozások tömeges megjelenése,
- munkaerő-képzettség; a humán tőke felértékelődése, s ezzel azok a térségek fejlődhetnek, ahol kedvező adottságok állnak rendelkezésre,
- települési infrastruktúra szerepe; ellátottság, intézmények, közlekedés és kommunikáció
- helyi társadalom; érték-hordozói, ösztönzés, megerősítés,
- földrajzi fekvés; jelentős ártér-átértékelődés, határ mentiség, nemzetközi kapcsolatok, nagy európai gazdasági centrumok hatása,
- versenyhelyzet a térségek és a települések között, városok versenye,
- település, térség ismertsége, arculata, imázs; térség és településmarketing; a hely eladása
- egységesülő európai tér: EU regionális politikájának elvei és módszere, határok megnyitásával együttműködések, regionális kapcsolatok, új konfliktus források (belépők dilemmái, a „kívül maradtak”, európai fejlődési tengelyek, közlekedési folyosók)
- Kelet-Európa megosztott térszerkezete

Dr. Rechnitzer János

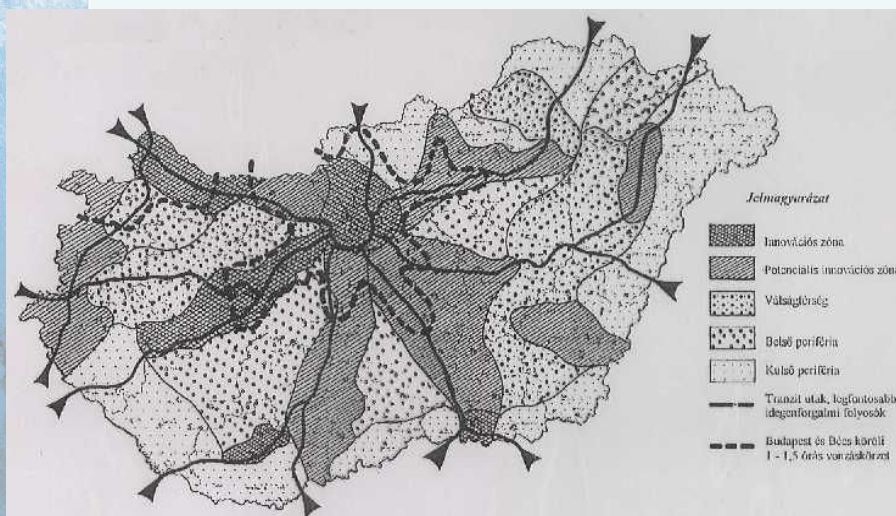
A területi szerkezet átalakulásának jellemzői (1990-1996)

- *főváros elkülönült*, alapvetően eltérő fejlődési jegyek, erős újdonság koncentráció és kibocsátó, új típusú főváros és vidék kapcsolat, ellentét, főváros fejlesztésének szükségessége
- *településhálózatban elfoglalt hely*: regionális centrumok, leszakadó közép és kisvárosok, elmozdulás lassú, helyzet konzerválása
- *nyugat-kelet elkülönülés*, köztes átmenet terek: Közép-Magyarország, a kettévált Alföld, a leszakadó Tiszántúl.

Dr. Rechnitzer János

Magyarország térszerkezete a kilencvenes évek közepén

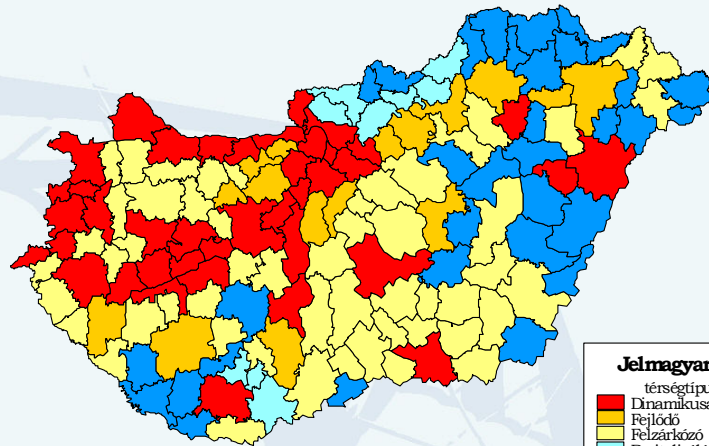

Dr. Rechnitzer János

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM
JOG- ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

A magyar kistérségek fejlettsége

Jelmagyarázat

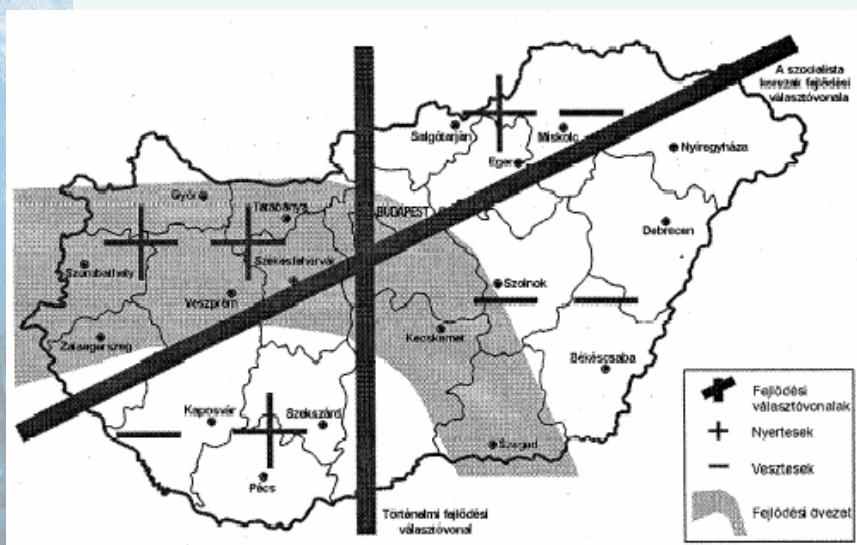
- térségtípusok
- Dinamikusan fejlődő
- Fejlődő
- Felzárkózó
- Revitalizálódó
- Stagnáló

Dr. Rechnitzer János

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM
JOG- ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Nyertes és vesztes területek

Forrás: Sarudi, 2003.

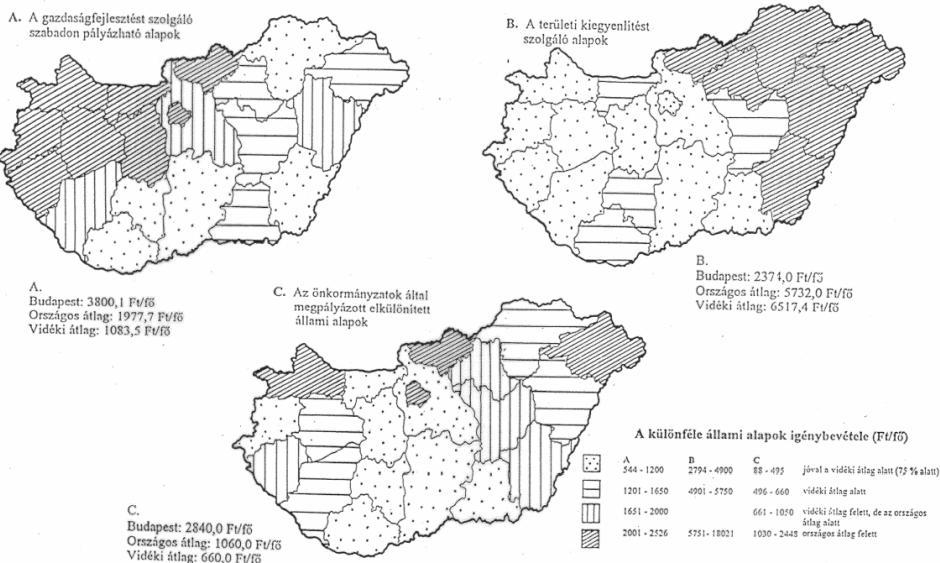
Dr. Rechnitzer János

Intézményrendszer: kormányzati és önkormányzati szerkezet, támogatási programok

- önálló minisztérium, elszigetelődött a valós területfejlesztéstől; munkaerő-foglalkoztatás (MM), településfejlesztés (BM), infrastruktúra fejlesztés (KHVM), gyenge minisztérium, nem voltak források, hiányoztak a fejlesztési intézmények, érdekközvetítő lobbyk, csoportosulások,
- megyei önkormányzatok nem töltötték be az integrációs szerepet, feladatok nem voltak egyértelműek, kapcsolatok gyenge (megyei városok, megye), a koordináció a településekkel hiányos, források nincsenek,
- kistérségek (130-150 kistérségi szerveződés); fejlesztési céllal jöttek létre, nem fedték le az ország egészét, programok és a szervezet hiányos volta, a támogatottság esetleges (Phare-kistérség program), jogi helyzet nem tisztázott, pozitív törekvések,
- települések; döntéseik saját településének határán,
 - önállóság drága, költséges (3148 önkormányzat),
 - intézmények dezintegrációja, működési zavarok, nem átgondolt központi programok (tornaterem, iskolák visszaállítása, aztán iskolabuszok, majd kisiskolák visszaállítása),
 - lényegében településfejlesztés történt egyedül, a különféle akciókkal, nem hosszú távra, szabályozott, kötött felhasználásokkal,
 - megindult az infrastruktúra fejlesztés, ezek sikeres és előremutató programok, lakossági és közösségi források aktivizálása, piaci viszonyok megjelenése (gáz, telefon, szennyvíz, kábeltelevízió),
- országos programok, azok között nem volt koordináció, együttműködés; pl. MVA hálózat, kistérségi programok, válságkezelés (Ózd, Szabolcs, kihelyezett kormányulések).

Dr. Rechnitzer János

A különféle állami alapok hozzájárulásának aktivitása a megyékben, 1991-1994

Dr. Rechnitzer János

Intézményrendszer: gazdasági és társadalmi szereplők

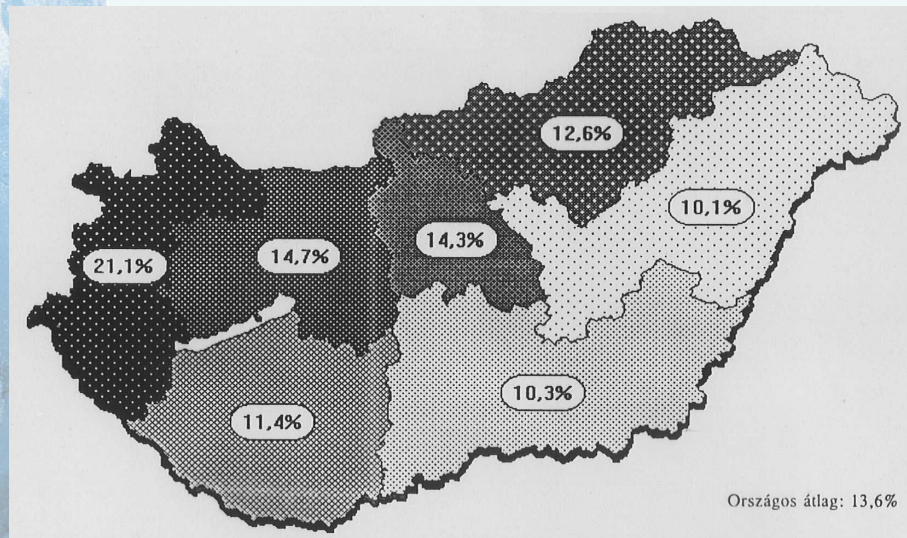
- a **gazdasági szereplők** végezték a területfejlesztést a beruházásaikkal, a forrásaikkal, a legfontosabb területfejlesztési erő, önálló mozgása van, nehéz befolyásolni, akciók a külföldi tőke fogadására, letelepedések támogatása, ezek döntően gazdaságpolitikai célként és eszközökkel jelentek meg (pl. adókedvezmény),
- **nonprofit szervezetek**, esetiek, fejletlen, tudatosan nem épültek ki, hatásuk nem kimutatható (tapasztalatlanok); vannak, fejlesztési tanácsokban munkaadók, munkavállalók, azonban területi szinten még helyüket keresik, pl. gazdasági kamarák szervezés alatt, önmaguk arcukat keresik,
- **háztartások** fejlesztési, beruházási döntések lényegesek; lakásépítés, migrációs irányok, szuburbanizációs folyamatok (főváros népessége csökken, nagyvárosok agglomerációs övezetei kialakulnak, megindul a magasabb jövedelmű rétegek kivonulása a zöldterületekre, illetve a nagyon szegény – állami lakást megvásárolt, majd eladott – réteg kitelepülése az aprófalvakba, perifériákra, azok elszlömösödése megindul), városrészek leromlása megkezdődik, társadalmi különbségek egyre látványosabban a felszínre kerülnek.

Dr. Rechnitzer János

A gazdasági szervezetek számának alakulása 1988 és 1997 között

Megnevezés	Gazdasági szervezetek (db)		Vállalkozás aktivitás (10 ezer lakosra jutó szervezetek száma db)		Növekedés mértéke (%)	Országos átlagtól való eltérés (%)
	1988	1997	1988	1997	1997/1988	
Budapest	8166	215164	41	1156	2843	186,4
Pest	2756	73247	29	728	2530	165,9
Közép-Magyarország	10922	288411	37	1006	2732	179,1
Fejér	1773	26708	42	626	1492	97,8
Komárom	1371	20820	44	671	1531	100,4
Veszprém	1824	24881	48	661	1372	90,0
Közép-Dunántúl	4968	72409	45	650	1458	95,6
Győr-S-M.	2032	30831	48	726	1524	99,9
Vas	1392	15852	51	588	1158	75,9
Zala	1575	23178	52	779	1497	98,2
Nyugat-Dunántúl	4999	69861	50	704	1414	92,7
Baranya	2196	29083	53	719	1365	89,5
Somogy	1979	23497	58	703	1208	79,2
Tolna	1468	15323	58	621	1062	69,6
Dél-Dunántúl	5643	67903	56	689	1231	80,7
Borsod	3581	34280	48	464	970	63,6
Heves	1730	17950	52	551	1051	68,9
Nógrád	1217	10260	55	468	856	56,1
Észak-Magyarország	6528	62490	50	487	971	63,7
Hajdú	2474	31966	45	586	1302	85,4
Jász	3762	21701	89	521	582	38,2
Szabolcs	1983	29257	35	511	1452	95,2
Észak-Alföld	8219	82924	54	540	1008	66,1
Bács	3153	35301	58	657	1127	73,9
Békés	2294	22470	57	564	993	65,1
Csongrád	2255	32467	52	769	1492	97,8
Dél-Alföld	7702	90238	56	665	1193	78,2
Ország összesen	48981	734236	48	724	1525	100,0

A külföldi és vegyes érdekeltségű szervezetek munkáltatóknál dolgozó aktív keresők aránya régióként, 1996

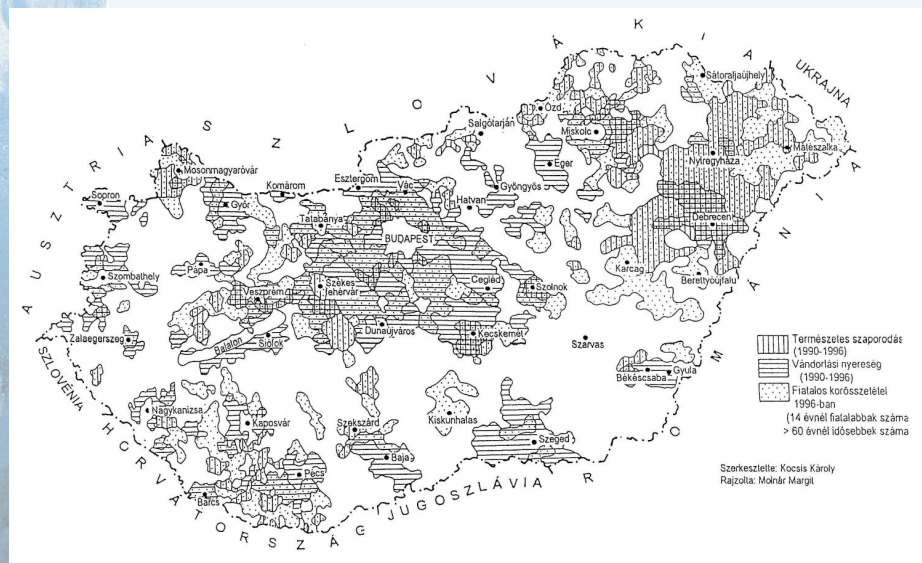

Dr. Rechnitzer János

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM
JOG- ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Demográfiai helyzet 1990-1996 között

Dr. Rechnitzer János

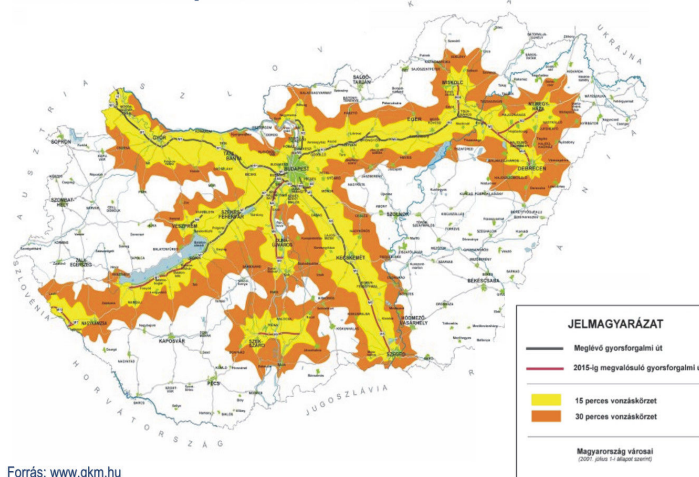
Eszközrendszer jellemzői

- **Tervezés** hiánya, teljes egészében megszűnt; koordináció hiánya a fejlesztések és a források elosztásában, minisztériumok között kapcsolat eseti, a minimális összhang sem jött létre, ágazati érdekek dominanciája.
- **Bankrendszer** centralizált, pénz és tőkepiac Budapesten és esetleg a nagyvárosokban; fiókhálózat polarizált, jogositványok mérsékeltek, regionális bankok hiánya.
- **Önkormányzatok**; többszörös finanszírozás, helyi, lokális infrastruktúrafejlesztés, minimális vállalkozástámogatás, koncepciók hiánya, szervezeti rendszer kialakulatlan, átgondolt programok hiánya, versengés a forrásokért, összefogás gyenge.
- **Területfejlesztési Alap**; kedvező változás, de a célok elaprózottak voltak, az elosztás és az elbírás elveinek változása, a kormányzat politikai döntései (kihelyezett kormányülések, válság térségek vállalatainak támogatása pl. privatizációval: reorganizációs alapok), mértéke nagyon alacsony 1995. évi GDP 0.16%!!!
- **További központi alapok (130 alap működött)**: a területi szempontok nem jelentek meg a számos alap között, átfedések, nem felismerhető a koordináció.
- **Decentralizáció hiányos** (egyedül a foglalkoztatási alap létezett, de ez nem kapcsolódott a területfejlesztési célokhoz) elvek sokszor ellene voltak a térségek fejlődésének (vagy éppen hiányoztak a fejlesztés prioritása).

Dr. Rechnitzer János

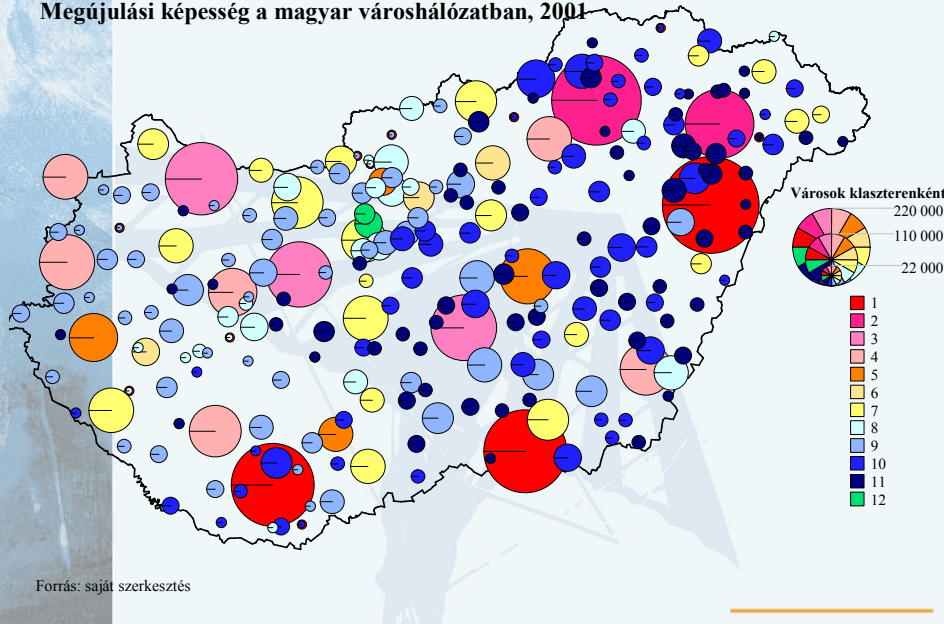

A gyorsforgalmi úthálózat elérhetősége 15 és 30 perces vonzáskörzetek 2006-ban

Megújulási képesség a magyar városhálózatban, 2001

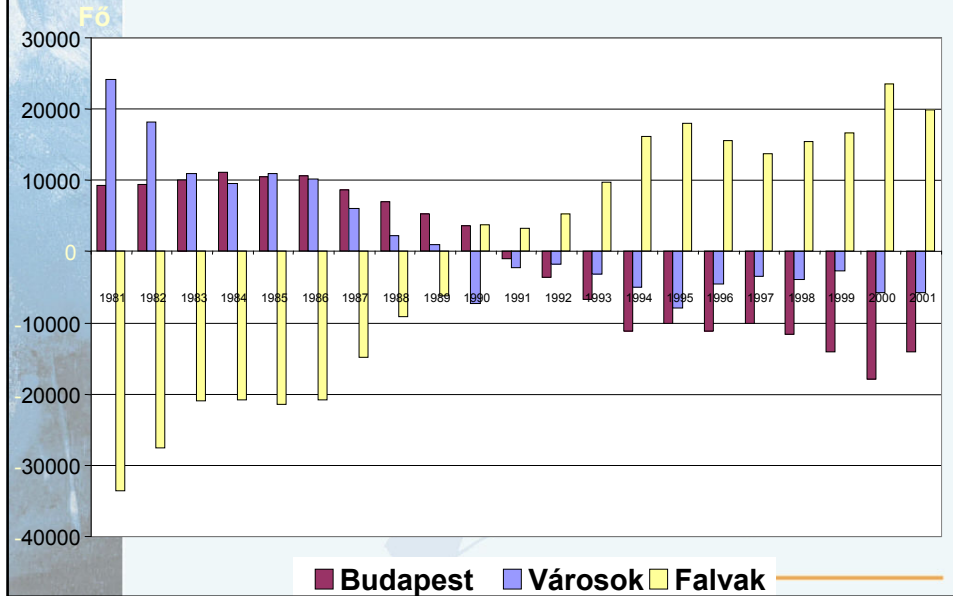
Változatlan (1994. évi) áron számított egy főre jutó GDP az országos átlag százalékában néhány területi összefüggésben 1995, 2003. évek összehasonlításában

Megnevezés	1995		2003	
Főváros		179		197,7
Leggazdagabb megye	Győr-Moson-Sopron	109	Győr-Moson-Sopron	125,6
Legszegényebb megye	Nógrád	60	Nógrád	54,0
A három leggazdagabb megye átlaga	1. Győr-Moson-Sopron 2. Vas 3. Fejér	105	1. Győr-Moson-Sopron 2. Komárom-Esztergom 3. Vas	118
A három legszegényebb megye átlaga	1. Nógrád 2. Szabolcs-Szatmár-Bereg 3. Pest (Budapest nélkül)	68	1. Nógrád 2. Szabolcs-Szatmár-Bereg 3. Békés	58
A három leggazdagabb és a három legszegényebb megye átlagának hányadosa		1,56		2,04
Főváros és a leggazdagabb megye hányadosa		1,64		1,57
Főváros és a legszegényebb megye hányadosa		3,00		3,66

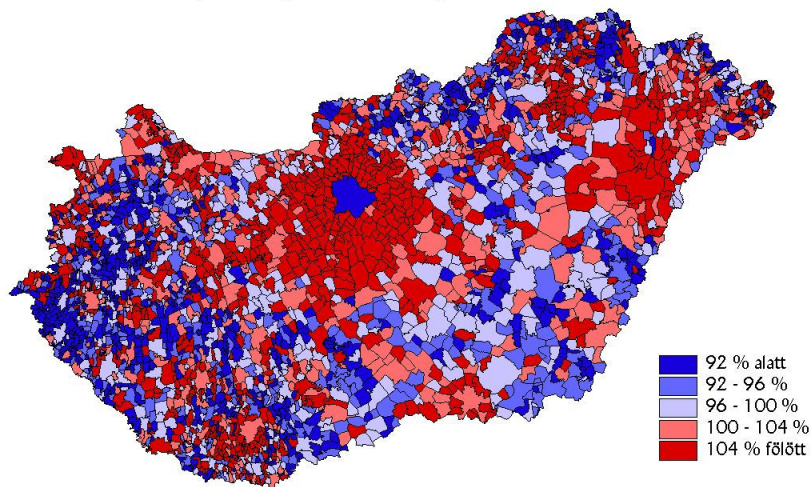
Forrás: KSH adatbázis, saját szerkesztés

Vándorlási különbözet településtípusonként

A lakónépesség számának változása 1990-2001 között,
az 1990 évi népességszám arányában

Intézményrendszer Országos szint

- Országgyűlés: területfejlesztési koncepció elfogadása, beszámoltatás, kiemelt térségek körének meghatározása (három évente), támogatás és a decentralizáció mértékét, kiemelt térségek területrendezési tervének elfogadása (p. Balaton, Budapesti agglomeráció)
- Kormányzat; európai regionális politikával való kompatibilitás biztosítása, éves költségvetése, pénzeszközök meghatározása, ágazati koordináció, Országgyűlésnek beszámol a területi folyamatokról (két évente), információs rendszer, hatáskörök és feladatok meghatározása, határ menti és nemzetközi regionális együttműködésekben való aktív részvétel (Interreg II - Phare CBC)
- Országos Területfejlesztési Tanács; regionális politika országos összefüggései, konszenzus biztosítása a szereplők között; érdekegyeztetés fóruma, véleményezés, a kormány elé kerülő anyagok „társadalmi” egyeztetése.

Dr. Rechnitzer János

Intézményrendszer Területi szint: régió

- Szabad társulása a megyéknek, önkormányzati (megyei, nagyvárosi, kistérségi szereplők), gazdasági (kamarák képviselete), kormányzati oldal (minden minisztérium, illetve a dekoncentrált szervezetek) részvétele, fejlesztési ügynökségek alakulhatnak, források csak 1998-tól jelentkeznek, így működésüket lényegében megkezdték.
- fejlesztési régiókra is lehetővé vált regionális területfejlesztési tanácsok szervezése (pl. üdülőkörzet, több megyét érintő úthálózat fejlesztés)

Dr. Rechnitzer János

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM
JOG- ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Intézményrendszer **Területi szint: megye**

- A területfejlesztés valós színtere a Megyei Területfejlesztési Tanács
- kormány rásegítő funkciókat érvényesít a decentralizált forrásokkal, illetve bizonyos területi döntések decentralizációjával,
- a megyei szereplők együttműködését segítik (kistérségek, gazdasági szereplők, érdekképviselők, nagyvárosok, kormányzat képviselőjének jelenléte, fontosabb megyei szereplők),
- nem egyértelmű a megyei területfejlesztési tanács és a megyei önkormányzat kapcsolata (közös elnök, területi információs rendszer megvétel, területrendezési tervet megye fogadja el);
- pilot-programok indítása (területfejlesztési koncepció kidolgozása, kistérségi koncepciók, területfejlesztési ügynökségek),
- decentralizált források elosztása, ügynökség, titkárság a fejlesztésre.

Dr. Rechnitzer János

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM
JOG- ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Intézményrendszer **Területi szint: kistérség**

- *Területfejlesztési önkormányzati társulás*
- települési önkormányzatok megállapodása egy térség fejlesztésére, közös fejlesztési koncepció, pénzalap, jogi személyiség,
- részvétel a megyei, regionális területfejlesztési tanácsok munkájában, lényegében az települési önkormányzatok képviselője,
- spontán együttműködések helyet rossz megoldásként a statisztikai körzetek szintjén jön létre a képviselő, így a korábbi spontán szervezetődések átrendeződnek,
- szerepük jelentős a tanácsok munkájában, a képesek a tanácsok döntéseit befolyásolni (például több a kistérségi képviselő, mint a többi tag, stb.)

Dr. Rechnitzer János

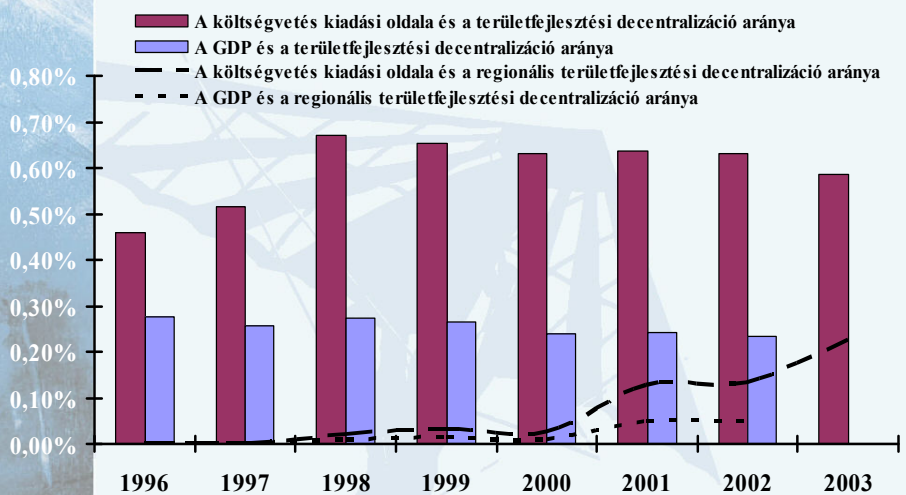
Eszközrendszer: Területfejlesztési Alap (célelőirányzat), Vidékfejlesztési Célelőirányzat

- decentralizáció; források megyék közötti allokációja (GDP-ből való részesedés, illetve a négy kedvezőtlen adottságú térségbe tartozó népesség aránya alapján, általában a Területfejlesztési Célelőirányzat 50 % kerül elosztásra);
- országos területfejlesztési tanács tesz javaslatot, majd a Kormány osztja el,
- célelőirányzat mérsékelt 15-20 Mrd Ft ,
- ennek megyén belüli elosztási elveit központilag határozzák meg, döntően erősen körülhatárolt célok szerint, ezek nem kapcsolódnak a megyei koncepciókhoz, merev elosztási elvek jelennek meg, a rendszer nagyon bürokratikus (adatok, igazolás, támogatás mérsékelt, hatásai gyengék),
- címzett és céltámogatások települések (200 M felett megyei hatáskörbe kerül),
- ágazati alapokban lassan megjelenik a területi szemlélet (öszöntés a ko-finanszírozásra, a területi jellegek prioritása, vélemény a területfejlesztési tanácsoktól) (GM, FVM, KÖM, idegenforgalom),
- felismert igény a forráskoordinációra, de csak felismert
- nincsenek, csupán információs forrást jelent a tanács, még annak működéséhez is nehezen adják össze a támogatást (nagyvárosok aktívak, kamarák kívárnak, kistérségeknek nincs pénzük)

Dr. Rechnitzer János

A decentralizált területfejlesztési források alakulása 1996-2003 (2003. évi áron számolva)

Dr. Rechnitzer János

A területfejlesztés támogatások alakulása megyék szerint táblázat

	GDP (milliárd Ft)		Beruházás (milliárd Ft)		Terület- fejlesztési támogatás (millió Ft)		Támogatás aránya (ezrelékben)			
	1995	1996	1995	1996	1997	1998	GDP-re vetítve		beruházásra vetítve	
							1997/ 1995	1998/ 1996	1997/ 1995	1998/ 1996
Budapest	1860	2372	482	566	0	292	0,00	0,12	0,00	0,52
Közép-Magyarország	2240	2861	529	617	1013	1584	0,45	0,55	1,91	2,57
Közép-Dunántúl	557	683	87	123	1161	1662	2,09	2,43	13,33	13,54
Nyugat-Dunántúl	559	701	106	147	868	1503	1,55	2,14	8,19	10,21
Dél-Dunántúl	462	530	86	110	1480	2351	3,20	4,44	17,12	21,31
Észak-Magyarország	521	597	68	108	2369	3543	4,55	5,94	35,00	32,89
Észak-Alföld	601	728	94	133	3424	4353	5,70	5,98	36,33	32,79
Dél-Alföld	622	745	68	100	2634	3503	4,24	4,70	38,78	35,06
Összesen	5562	6845	1039	1338	12949	18500	2,33	2,70	12,47	13,83
vidék összesen	3702	4473	556	771	12949	18208	3,50	4,07	23,28	23,60

Országos Területfejlesztési Konceptió (35/1998 (III. 20) OGY. hat.)

- Térségi típusok meghatározása
 - A. kedvezményezett térségek 1996-1999 között érvényes:
 - társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térség (26 komplex mutató alapján határozták le, 76 körzet tartozik ebben a kategóriába)
 - ipari szerkezetalkítás által érintett térségek (ipari fogl. 1990-ben az országos átlag kétszerese, munkanélküliség az országos átlag felett van, 6 térség),
 - mezőgazdasági vidékfejlesztés térsége (Európai Unió 150 fő/km², nálunk a városi/falusi népesség aránya, a mezőgazdasági fogl. SzJA nagysága 75 % alatt az országos átlagnak, 42 kistérség),
 - tartós munkanélküliség térsége (három éven keresztül az munkanélküliségi ráta 133%-a az országos átlagnak 37 kistérség).
 - B. A különböző természeti és fejlesztési adottságú térségek: határ menti térségek környezeti szempontból különösen veszélyeztetett térségek.
 - C. A funkcionális központok: Budapest, az innovációs és vállalkozási centrum funkciót betöltő vidéki központok
- regionális szinten is átgondolásra kerülnek a fejlesztés irányai, illetve elsőként meghatározza a tervezési-statisztikai régiókat,
- ágazatok számára is rövidtávon területi dimenzióban is feladatokat határoz meg,
- nem tud tovább lépni fejlesztési források korábban jelzett általános elveinél (tartós forrás biztosítás),
- ugyanakkor nagy előrelépés az Európai Unió regionális politikája elveinek, módszereinek kidolgozásában és alkalmazási gyakorlatának bevezetésében

Dr. Rechnitzer János

A kedvezményezett térségek a 150 kistérség rendszerében (2000. január 1.)

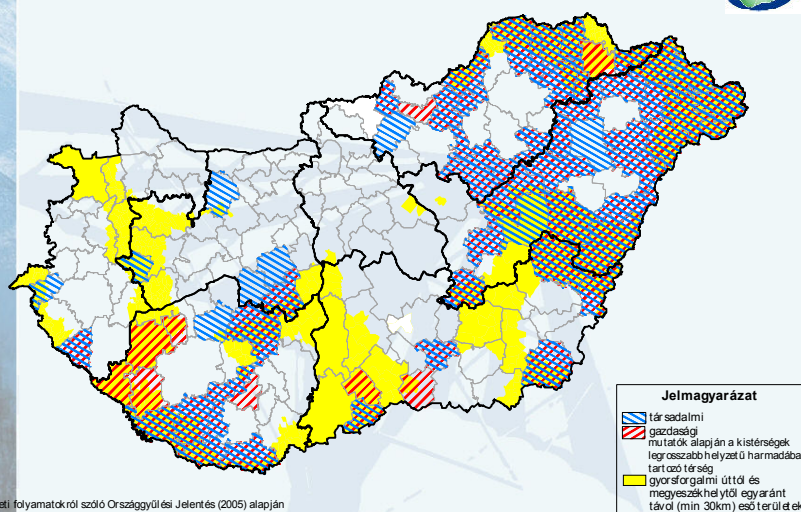
Megnevezés	Térségek	Lakónépeség	Település
1. Elmaradott térségek	90	3 486 864	1825
2. Ipari szerkezetátalakítás térségei	6	305 281	123
3. Vidékfejlesztési térségek	67	2 249 650	1318
4. Kedvezményezett térségek összesen	94	3 613 829	1883
<i>Ország összesen</i>	<i>150</i>	<i>10 043 224</i>	<i>3135</i>

Forrás: Sarudi, 2003.

Dr. Rechnitzer János

Elmaradott térségek és perifériák, 2005.

Elmaradott térségek és perifériák

Forrás: OTK, 2005.

Dr. Rechnitzer János

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM
JOG- ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Eszközrendszer fejlesztése, a területi tervezés kereteinek felvázolása

- tervezés célja: terület erőforrásainak feltárása, a fejlesztés jövőbeli irányainak meghatározása, a megvalósításhoz szükséges lépések (eszközök és intézmények) kijelölése
- iránymutatás a területi tervezési rendszerhez:
 - szereplők meghatározása és együttműködés (partnerség),
 - a tervek egymásra épülése (tervkoordináció),
 - a távlati gondolkodás (jövőkép).
 - tervezés mozgás szabadság növelése (stratégiai szemlélet),
 - a megvalósítás intézményei és eszközei,
 - programozás és a végrehajtás mechanizmusai (menedzsment),
 - ellenőrzés rendszere (monitoring)

Dr. Rechnitzer János

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM
JOG- ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Új terület politika hiányosságai, a indulás időszakának ellentmondásai 1996-2004.

- *a fejlesztési alapok közötti koordináció nem működik*, az ágazati szervezeti érdek erősebb, nem integrálódnak a területfejlesztési tanácsokhoz, decentralizáció módszere, az elosztás elvei nincsenek kidolgozva,
- *nem működnek a gazdaság általános szabályozásban a regionális elemek*
- *a szereplők között gyenge a koordináció*, nincsenek kidolgozott programok, még nem ismerték fel a stratégia fontosságát, a fejlesztési programok rendszerét, azok valós területi hatásait,
- *tervezés és a programozás kezdetleges*, nincs kialakult rendszere, számos párhuzamosság, kormányzati szervek gyenge együttműködése, közigazgatás reformja lassan kerülhet napirendre,
- *nem tisztázott kellően a kompetencia szint*, egymás mellettség és alárendeltség (megyei önkormányzat és a területfejlesztési tanácsok kapcsolata, regionális és a megyei szint),
- *a decentralizáció csak elkezdődött*, lehetőség van a visszalépésre és a felgyorsításra, választott területi politikai szinthez kell rendelni a decentralizált forrásokat, azok felhasználását,
- *helyi-területi társadalom nem tudja, nem informált a rendszerről*, nincs kapcsolata a koncepcióval, a programokkal, a megye-tudat, identitás gyenge, esetlegesen, nincs részvétel társadalmi szinten a területi akciókban, de a helyi társadalom is erőtlen.

Dr. Rechnitzer János

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM
JOG- ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Köszönöm a figyelmet!

Dr. Rechnitzer János